

CESTA NA TAJMYR

aneb

Po Jeniseji k Severnímu ledovému oceánu
krajem šamanů, starověců, komunistických lágrů a morbidní postsovětské nostalgie

F.R. Hrabal-Krondak

EDICE

CESTY ZA HORIZONTY

CESTA NA TAJMYR

F. R.
HRABAL-KRONDAK

CESTA NA TAJMYR

aneb

Po Jeniseji k Severnímu ledovému oceánu
krajem šamanů, starověrců, komunistických lágrů a
morbidní postsovětské nostalgie

(Něco jako sociálně-antropologicko-politologický cestopis)

Copyright © F. R. Hrabal-Krondak, 2020

Fotografie/ Photos © F. R. Hrabal-Krondak a archiv autora

(kromě snímků označených autorskou signaturou: ACH - Alexander Charitonov; AK - Andrej Kiiko, AP - Anton Petrov; CVJN - Volker Krautmacher et al.; DB - Demjan Bulavinec, DK - Dmitrij Kozlov, IJ - Irina Jarinskaja; MK - Marina Kazanceva, ML - Maksim Lisovskij; RP - Robert Prascenis, ZU - Zunder)

Vydalo nakladatelství

CAD Press

Luda Zúbka 23

BRATISLAVA 42

SR 841 01

Tel: (+421) 903 126 987 / 0911 90 28 90

E-mail: info@cadpress.sk * info@cadpress.cz

Web: <http://www.cadpress.sk>

E-shop: <http://www.cadpress.cz>

ISBN 978-80-88969-08-1

Cestování ve mně probudilo víru v existenci andělů. Vždy, když se ocitnu v neřešitelné či obtížné situaci, objevuje se anděl, jenž mi pomůže dostat se z ní. Tím nabývá mé cestování jakýsi vyšší, řekněme duchovní rozměr.

Které epizody mám na mysli, pozornému a vnímavému čtenáři zřejmě dojde, jakmile na ně při čtení narazí.

Autor

„Pokud si vytvoříte přesvědčivé cíle, jako byste se napojili na jakousi tajemnou sílu, která jako magnet přitahuje lidi a poznatky potřebné k tomu, abyste jich dosáhli.“

John Goddard

Plnost života spočívá ve snění a uskutečňování nemožných snů.

Sri Chinmoy

Věnování

Tuto knihu věnuji především Alexeji Kravčenkovi z ruské Federální agentury mořského a říčního transportu, který mi zprostředkoval kontakty na vedoucí pracovníky jenisejských rejdařství. Dále pak Vladimiru Bajkalovovi, řediteli Jenisejrečtransu, a jeho náměstkovi Leonidu Nikonovičovi, kteří mi poskytli širokou logistickou podporu (díky čemuž jsem měl jednak možnost seznámit se s prací lodníků, jednak mohl splavit celé povodí Jeniseje bez jakýchkoliv finančních výdajů), Tatjaně Šajbulatovové, předsedkyni Svazu spisovatelů Tajmyru (bez jejíhož zprostředkování by se mi např. nepodařilo navštívit jezero Lama), jakož i týmu Sibiřské letecké záchranné služby, který mi poskytl přátelské zázemí na své norilské základně. Vedle nich, samozřejmě, všem členům posádek lodí *Sorsk*, *Geroj Moskvín*, *Plotovod 709*, *Aleksandr Matrjosov* a *Chansuta Japtune* (s nimiž jsem prožil pět nezapomenutelných týdnů) a dalším dobrým lidem, které jsem na své cestě Sibiří potkal.

A v neposlední řadě mému synu Jakubovi, díky jehož zastupování ve firmě si mohu dovolit trávit podstatnou část roku mimo domova.

Obsah

Předmluva Alexeje Kelina	13
Předmluva Libora Dvořáka	17
Úvodní slovo autora	19
Prolog	23
Znova na východ	26
Na skok v Kyjevě	26
Přestup v Moskvě	27
Znovu na Magistrále aneb O šampionátu a latrínách	28
Diskuze s vojáky o syrském angažmá ruské armády	30
Přivítání v Krasnojarsku aneb Moji Sibirjaci mi rozumí	32
V impériu hliníkového krále aneb Děripaskovo město černé oblohy	35
Jak se kradl hliník aneb Z bandity ctihodným miliardářem	39
Krasnojarské stolby	43
Návštěva Jenisejrečtransu a tamního muzea lodní dopravy	46
Vzhůru na Jenisej	48
Zaton Simonovskij – nalodění na palubu remorkéru	49
Proti proudu Angary – Strelkovskij a Nadzorovskij parog	50
Setkání s voraři a petrohradským zálesákem	51
Sugudaj neboli Salamur	52
Tajga – útočiště vydědenců i hledačů Boha	53
Motygino	54
Zpátky na Jeniseji – zastávka v Lesosibirsku	55
Jenisejsk	56
Monastyrskoje ozero aneb Jezero mrtvých mnichů	60
Návštěva Krasnojarské hydroelektrárny aneb Největší výtah světa	62
Takřka synkretický okruh Krasnojarskem – Uspenský klášter, synagoga a meditační centrum Diamantové cesty	64
Katedrální mešita a chrám Hare Krišna	68
Judinova knihovna aneb Příběh osvětleného vinopalníka-knihomola	69

Po stopách čs. legionářů	74
Haškova cesta od Lvova po Lvovovou	74
Trojické kladbišče	83
Vojennyj gorodok	84
Na palubě Geroje Moskvina	86
Sredně-Šiverskij perekat, Dívčí skála a seznámení s okroškou	87
Znovu v Simonovském Zatonu	89
Změna plánu aneb Naproti Plotovodu	91
Přestup na Plotovod 709	92
Osinovskaja sistema a Lidožroutův ostrov	93
Ve spárech vichřice	94
Turuchansk a ústí Nižní Tunguzky	96
Překročení polárního kruhu a polární křest	97
Sychravá Igarka	98
Tánin boršč	99
Stará Igarka a Muzeum "Večnaja mjorzlota"	100
Do mrazivých hlubin aneb Procházka permafrostem	102
Něco málo o Stavbě č. 503 neboli Stalinově "Mrtvé trati"	103
Dědic z Kalkaty aneb Dobrodružná historie jednoho románu	106
Dobrá rada nad zlato a též něco málo o ruské kuchyni	108
Procházka starou Igarkou	109
Výlet do Jermakova aneb Po stopách stalinské "Strojky 503"	111
Hledání jermakovských "Oveček" a setkání s bolševníkem	113
Hurá, "Ovečka"	118
Lodní baňa	124
Taková to byla velká láska... aneb Pochybná družba národů	126
Proč nás nemáte rádi?	127
Ruská pravda" a skutečnost	140
Ruská tripartita a idea panslavismu jako trojský kůň ruského imperialismu	149
Poročnoje prokljatije aneb Děsivé dědictví Rudého Babylonu	153

Připlouvá Čkalov	155
Přístav Dudinka	158
Přistání v Dudince	159
První dojmy a něco málo o Dudince na úvod	161
Temné podhoubí Dudinky	164
Simon Čachvadze aneb Ze slunečné Gruzie přes Solovky na Tajmyr	165
Strašidlo amerického imperialismu obchází i Tajmyr	168
Skoro černý pátek třináctého aneb Rusko, země nalevo od rozumu	172
Tajmyrský dům lidové tvořivosti	173
Setkání s nganasanskou kulturou	174
Jak vznikla země	175
Kazarka a role husy ve světových archetypálních mýtech	177
Něco málo o dolganském a eneckém folklóru	180
Jak se z rybářů stali pastevci	182
Výprava do jámy lvové neboli kasáren Pohraniční stráže	183
Ruská deelektrifikace a další zhovadilosti	184
V Potaninově "Ocelovém" městě aneb Špinavé arktické Eldorádo	187
Mezi aviaspasatěli	190
Oslava narozenin v baru Vzaboj	191
V lůně literárního Tajmyru	193
Seznámení se zdejšími ekologickými poměry	194
Všední den na záchrance	197
Takřka ekumenická procházka Norilskem	199
Nedobrovolné seznámení s ruským zdravotnictvím	203
Potulka arktickým Chánovem	204
Záchranná mise aneb "Země jezer" z ptačí perspektivy	206
Záchranná mise, den druhý aneb Idea putoranského vortexu	209
Seznámení se Zemfírou a Festival severní jahody	212
Znovu směr Putorana	213
Jezero Lama	217
Vrbovkový domeček	218

Cesta k vodopádu a něco málo o putoranské flóře	219
Vodopád Neralach a něco málo i o putoranské fauně	221
Všudypřítomné stopy GULAGu a modřínový elixír Ing. Kaluského	226
Epizoda ze záchrannářského deníku	230
Stěhování mezi prostý lid	231
Opět po stopách GULAGu – Ruiny věznice Kalargon	234
Kaňon řeky Daldykan aneb Tajmyrská Rudá řeka	235
Norilská Golgota	238
Tajmyrská vzpoura	241
Medvěžka a Karjer No. 7/9	242
Po stopách raketové základny a procházka starým Norilskem	244
Rozloučení s Norilskem	246
Den domorodých národů v Dudince	247
Směr Dikson na palubě Chansuty Japtune	250
O ruské pohostinnosti a nedotknutelnosti relikvie Balšoj pabědy	255
Nevlídým Jenisejským zálivem	256
Krestovskij ostrov	257
Over Troubled Watters of Kara Sea	258
Terminál Čajka aneb Ruské sny o rackovi snášejícím zlatá vejce	258
Konečně Dikson	260
Jak jsem se stal narušitelem aneb Zatčení v Diksonu	262
Na výzvědy (se sevřeným žaludkem) aneb Druhý dojem z Diksonu	264
Arktický Mordor aneb Smetiště Arktida	265
Nikifor Aleksejevič Begičev, legenda Severu	267
Okolí Diksonu	270
Prohlídka Diksonu a něco málo o zdejších pamětihodnostech	271
Operace Wunderland aneb Bitva o Dikson	273
Lod' duchů aneb Návrat do Dudinky	280
Vynesení ortelu	281
Na palubě Matrjosova	285
Zastávka Kurejka aneb Stalinův panteon na břehu Jeniseje	287

Den čtvrtý – Zapomenutý průplav Jenisej-Ob	292
Zpátky (na skok) v Krasnojarsku	293
Spektakl Iluze	294
Mít 100 kamarádů je lepší, než mít 1 000 dolarů	295
Málem opět v průšvihů díky ruskému železničnímu šimlovi	296
Zpět do Ruska zadními vrátky	297
Tajemné omské metro aneb Sibiřská černá díra	305
Parodie na volby a omské policejní manévry	308
Víkend na ruské zahrádce aneb Poslední spása ruských penzistů	311
Od červené krysy po zelenou hvězdu	314
Setkání s Dharmovým tulákem z Blagověščenska	323
Na skok do Okuňjova	326
Svátek podzimní rovnodennosti na břehu Tary	326
Serebrjanoje – plačící ikona a kurgannaja lichoradka	328
Pohanská oslava Novoletí 7527 aneb Ovseň s rebrovskými starověrci	332
Židovské lyceum a vyhoštění vrchního rabína Sibiře	343
Uspenský katedrální chrám a omské ministerstvo kultury	347
Česká diaspora Omské gubernie	350
Setkání s krajany v předvečer svátku svatého Václava	351
Svatováclavské posvícení v Novogradce	354
Vygumovaní gladiátoři táhnou na Východ aneb "Rastikova federaska" vítá každého, kdo má "ruskou duši"	358
Levicovi intelektuálové jako užiteční idioti Kremlu	366
Moskva jako odvěká Mekka světové reakce aneb Rusko v protisměru	369
S Viktorem Kasjanovem po stopách Františka Winklera	375
Omské hřbitovy – kronika města vepsaná do žuly a mramoru	381
Piknik na čerlaském hřbitově	385
Rychlík Novosibirsk–Bělgorod	387
Bělgorod	388
Katedrální náměstí bez katedrály a zmizelý klášter	393

Nedobrovolný pobyt gruzínské královny Mariam v Bělgorodě	394
Operace Citadela aneb Ohnivý oblouk kolem Bělgorodu	396
Smolenský chrám a pomník Čestného policajta	398
Přestup v Charkově	399
Napříč Ukrajinou aneb Debatní kroužek na kolejích	401
Příjemné užhorodské intermezzo	404
Putování od Švejka k Masarykovi	408
Užhorodem historickým	416
Setkání se Šuhajem loupežníkem	420
Otravná dohra aneb Reminiscence na socík	424
Epilog	425

Lidé, nahlízející na události probíhající v současném Rusku evropskýma očima, se zoufale mýlí v hodnocení příčin a následků všech jevů v této nemocné zemi.

Tento mimořádně zajímavý cestopis mne velice potěšil. Způsob podání zážitků názorně demonstruje příslušnost autora k menšině. Nikoli menšině národnostní, ale k menšině, o které tvrdí profesor Radkin Honzák, že tvoří cca $\frac{1}{3}$ obyvatel této planety. Jsou to lidé, kteří používají svůj mozek k myšlení. Zbylé $\frac{2}{3}$ lidí myšlení bolí a unavuje. A tak vyhlížejí Vůdce, který z nich sejme odpovědnost za vlastní osud a umožňuje jim zůstat součástí snadno manipulovatelného stáda. Skvělé je, že se autor neomezuje na suchý popis míst, lidí a událostí a myslícím lidem umožňuje pochopit mnohé příčinné souvislosti, které přivedly lidskou společnost k opakování tragických událostí, jen v novém kontextu a s novými technickými prostředky.

Smutné je, že ony $\frac{2}{3}$ lidí, kteří potřebují ke své existenci vůdce stáda, tento cestopis číst nebudou. Vyhovují jim marketingové metody psychopatických vůdců, kteří rozeštvávají jednotlivce i celé národy, aby mohli snáze ukojit svou patologickou touhu po moci a penězích.

Potěšující je, že je v dnešní době o něco snadnější cestování a komunikace jednotlivých lidí přímo, přes hlavy politiků. A to dává naději, že lidé z různých států a civilizací, kteří se poznají blíž, záhy pochopí, že je toho mnohem víc spojuje, než rozděluje. Pak začnou chápat příčiny většiny tragických historických událostí a přemýšlet, jak se z dějin konečně poučit. Geniální je povídka Karla Čapka „Poslední soud“, která vysvětluje, že Bůh nemůže soudit, protože je vševědoucí a tak zná objektivní příčiny všech skutků.

Na božskou vševědoucnost nedosáhneme. Ale je užitečné o poznání alespoň uvažovat.

Rusko a jeho obyvatelé se stali obětí zločinecké ideologie, dovedně postavené na negativních vlastnostech člověka. Nenávisti neschopných a líných vůči schopným a pracovitým. Rusko se mělo stát ohniskem požáru světové revoluce. Doslova jen palivem, jak prý říkal Lejba Davidovič Bronštejn, známý pod pseudonymem Trockij. A tak se jeho obyvatelstvo, které se snažilo pracně dohánět téměř třísetleté zpoždění za Evropou, způsobené tataro-mongolskou okupací, stalo hlavní obětí zruďné bolševické ideologie.

Cíleně byla likvidována intelektuální elita národa a všichni lidé, kteří se svoji mentalitou nehodili do pokorného a nemyslícího stáda. A tak dodnes nemá v Rusku lidský život žádnou hodnotu ve srovnání s imperiálními cíli. Ve šťastnějších a úspěšnějších zemích je jejich výkonnost a kvalita života postavena na vy-

užití tvůrčího potenciálu velkého množství lidí, z nichž je tvořena střední třída. V centrálně řízeném systému je jakákoli osobní iniciativa potenciálně nebezpečná a tudíž nežádoucí.

Proto Rusko, které má obrovské energetické, surovinové i lidské zdroje, zoufale zaostává za mnohem menšími zeměmi, které těmito zdroji nedisponují. Proto je v Rusku kreativní střední třída nahrazena masou vyznačující se naprostou, až tupou loajalitou k vrchnosti. Jakými si Mankurty. Čím ohebnější páteř a čím větší absence svědomí, tím větší šance na závratnou kariéru. Zákony platí selektivně a nad zákony stojí osobní známosti a klanové vazby.

Vliv zločineckých klanů se promítl i do degradace jazyka. Objevily se v něm pojmy, pro jejichž pochopení se musíte seznámit se Solženicynovými nebo Šalamovovými díly z vězeňského prostředí. Typicky zločinecké je vnímání okolního světa. Záměna pojmů vážit si někoho a bát se jej. „Neváží si nás, protože se nás přestali bát!“

Je pozoruhodné, že zločinecký žargon používá i doživotní prezident Vladimír Vladimírovič Putin. Jeho oblíbený výraz, používaný jako výhrůžka nepřítelům „мочить в сортире“ (utopit v hajzlu) okouznil většinu jeho poddaných. Pravdu má vždy silnější a nikdo se nad tím nepozastavuje. Lidé, kteří se dívají na události probíhající v současném Rusku evropskýma očima, se zoufale mýlí v hodnocení příčin a následků všech jevů v této nemocné zemi. K pochopení tamních jevů a událostí je užitečná četba známých Orwellových děl. Ale ta slouží jen jako úvod k tématu.

Obtížné se lze smířit s poznáním, že se lidská společnost nechová příliš racionálně. Ztráta racionálního uvažování je obzvláště výrazná v autoritářských a totalitních režimech. Náзорный příklad poskytuje momentálně například Venezuela, která byla do nástupu Ugo Cháveze k moci jednou z nejrozvinutějších zemí Jižní Ameriky, jelikož zdroje ropy jí zajišťovaly dostatek financí.

Nicméně komunistická agitace, postavená na nenávisti neschopných a líných vůči schopným a pracovitým, obdobně jako v roce 1917 v Rusku, přivedla do funkce prezidenta Ugo Cháveze, za jehož autokratické vlády doprovázené centralizací hospodářství se Venezuela propadla do ekonomické krize, kterou jeho nástupce Nicolás Maduro ještě prohloubil a proměnil v naprostý chaos, takže se dnes Venezuela nachází mezi nejhoršími ekonomikami světa podle indexu bíd.

A není rovněž divu, že spatřujeme takovou synergii mezi navenek rozdílnými režimy, jako je Putinovo Rusko a Madurova Venezuela.

Navzdory kulturní odlišnosti a geografické vzdálenosti jsou si oba režimy v hlavních rysech neskutečně podobné. V Rusku i Venezuele se ukázalo, že během desetiletí totalitního režimu bylo společenské vědomí natolik zdeformované, že tyto režimy jsou schopny nadále přežívat navzdory prohlubující se ekonomické krizi, potažmo chudobě obyvatelstva.

Jednak byla ve společnosti vybudována mentalita obležené pevnosti, kterou se Západ, resp. ti zlí kapitalisté, snaží podmanit a zničit. Dále se zde i tam během oněch desetiletí vytvořila nová zkorumpovaná „elita“, tvořená ozbrojenými složkami a státními úředníky, která si mohla beztréstně dělat, co se jí zachtělo. Zejména se osobně obohacovat na úkor státního rozpočtu a úplatků. Jedinou povinností byla bezvýhradná loajalita vůči vládnoucímu klanu. A do třetice zemi opustila nevzdělanější a profesionálně nejzdatnější část společnosti, která emigrovala. V Rusku její místo zaujali někdejší Putinovi kolegové z KGB a jejich bílí koně, ve Venezuele pak revoluční fanatici z Kuby. Stejně organizačně a pracovně neschopní jako Chávez, Maduro a Fidel Castro.

Přestože nespokojenost s režimem je v Rusku i Venezuele takřka všeobecná (v RF paradoxně i v řadách stoupenců Vladimíra Putina – v souladu se starým pravidlem: "Car je dobrý, ale bojaři špatní"), potíž je v tom, že toxický režim za uplynulá desetiletí zničil přirozenou autoregulační funkci společnosti a tu její část, která by dokázala nabídnout funkční řešení a vybudovat demokratické státní zřízení. Opozice je slabá a roztržštěná, její lídři – navíc mnohdy nepřiliš liberálnější než současná garnitura – nedokážou účinně postupovat proti zkorumpované státní správě a ozbrojeným složkám, kterým jde o existenci.

Problém současného Ruska spočívá v tom, že je podstatně větší než Venezuela, devastace společnosti trvá již celé století, ruský národ fakticky postrádá historickou paměť (díky čemuž sílí i absurdní nostalgie za sovětským režimem) a ozbrojené složky disponují arsenálem zbraní hromadného ničení.

Náš problém zase spočívá v tom, že jsme ve sféře zájmů RF.

Její současní vládcí neumí dovést zemi k ekonomické prosperitě, která by odpovídala jejímu surovinovému, energetickému a mentálnímu, lidskému potenciálu. Systém „vertikály moci“ jim to ani neumožňuje. Takže musí udělat všechno pro to, aby se udrželi u moci za každou cenu. Proto věnují miliardové částky na vymývání mozků, vývoj zbraní, hybridní války, ovládnutí Internetu.

EU se brání zcela neadekvátně a neví si s touto situací rady. Současné Rusko je ovšem v ještě horší situaci než Venezuela. Z této patové situace se RF (ale ani EU) nedokáže dostat.

To jen baron Prášil dokázal sám sebe vytáhnout za vlasy z močálu i se svým koněm. Jenže to byla bajka.

Proto pokládám za jedinou možnou šanci udělat vše pro vzájemný kontakt a pochopení alespoň té jedné třetiny myslících lidí. Jak ukazuje i tento cestopis, je to možné. Musíme spolu komunikovat bez demagogie, otevřeně a upřímně.

Zmatení jazyků je možné překonat snadno. Zmatení mysli obtížněji. Ovšem při dobré vůli to jde. Ne všichni mají dost sil, motivace, odvahy a znalostí, aby se vydali na tak náročné putování, jako to dokázal autor.

Ale po přečtení jeho skvělé knihy dokážou pochopit v čem je hlavní problém a jak je možné jej řešit nejen v mezinárodních vztazích ale i uvnitř naší země.

Jak zdůrazňuje prof. Radkin Honzák (i MUDr. Koukolík), k moci se vždy derou psychopati. To je pravda stará jako lidstvo. Právě proto 400 let před naším letopočtem Řekové vymysleli demokracii, která částečně kompenzuje zneužívání moci vládci. Je křehká a zranitelná a musí se stále opečovávat. Nic lepšího zatím nikdo nevymyslel.

Když už se nedokážeme poučit z dějin, měli bychom aspoň posilovat tu naši nedokonalou demokracii a usilovat o to, aby se ujala i v těch velkých zemích, kde lidský život stále ještě nemá žádnou cenu a které naši křehkou svobodu ohrožují.

Alexej Nikolajevič KELIN,

Ataman Vševelikého Donského kozáckého vojska v zahraničí

Od nedokonalé demokracie k nedokonalé diktatuře

Rukopis *Cesty na Tajmyr* jsem otevíral s dychtivostí přímo nedočkavou a poměrně rychle jsem zjistil, že nebudu zklamán. Dojmy a poznatky ze svého pozoruhodného, často dobrodružného putování nekonečným terénem největší země světa autor popisuje střízlivě, věcně, nejednou s důležitými historickými odbočkami a paralelami, a vytváří tak možná poněkud mozaikovitý, ale zároveň plastický obraz toho, co všechno se dá v Rusku objevit.

Když jsem si pak chtěl v pár bodech zformulovat, v čem konkrétně pro mě jakožto novináře a rusistu má toto cestopisné dílo největší cenu, vyšlo mi z toho následující:

1. Moskva není Rusko a naopak – Rusko není Moskva. Tuhle základní pravdu vám sdělí v podstatě každý alespoň trochu přemýšlivý Rus a autor této knihy to dokládá prakticky na každé stránce: když přijíždíte do umírajících nebo již zemřelých vesnic, kam nevede ani silnice, ani splavná řeka, ba ani třeba lesní železnice (a právě ty na řadě míst byly jediným dopravním poutem zapadlých krajů s alespoň jakous takous civilizací), a maně si vybavíte naleštěnou, leč odlidštěnou monumentálnost moskevských skleněných mrakodrapů, rychle pochopíte, že tady zavládla, či vlastně už dávno, víceméně historicky vládne jakási bazální disproporce. Ta sice při podobném srovnání bije do očí v mnoha koutech světa, ale tohle je přece jen trochu moc...

Což se jednoduše musí vidět!

2. Důležitý v knize je obraz Rusa, o němž v české kotlině máme představu také dosti pokřivenou. Na východ od Moskvy bychom rozhodně nevystačili s představou klasického reprezentanta ruské zbohatlické rodiny, spokojeně žijící v Praze. Hrabal vykresluje typy zcela jiné – počínaje třeba nadutými provinčními papaláši, jako vystřiženými ze sovětských časů, přes prvoplánové vyznavače velkoruského šovinismu až (a to je nejdůležitější!) po opravdu klasické prosté Rusy, kteří by se rozdali a udělali pro vás i to poslední. A měli bychom vědět, že takovéto lidské typy jsou v Rusku nejčastější.

3. Autor se na svých cestách Ruskem ocitl v nesmírně zajímavé etapě mezi nedokonalou demokracií, na jejímž počátku stála Gorbačovova perestrojka, následovaná chaotickými 90. léty Jelcinovými, a nedokonalou diktaturou, která prozatím vrcholí původně velmi úspěšným putinismem z počátku tohoto století, měnícím se ovšem hlavně v posledních letech ve svou vlastní karikaturu.

4. Za velice důležitý pak nutno považovat právě Hrabalův nekompromisní vztah k Putinovi a jeho právě zmíněnému „ismu“, který počátkem století vypadal tak samospasitelně a který po bezmála dvaceti letech zmítá ve slepé uličce bezuzdné korupce, velkopanské zvůle, nepotismu a kleptokracie, která se u moci udržet musí – jinak by její cesta vedla za mříže nebo v nejlepším případě za hranice, a to navždy.

Pasáže věnované Putinovi a podstatě jeho režimu (doplněné četnými analogiemi) jsou obzvlášť důležité dnes, kdy právě autokratická mocenská praxe má značné procento příznivců i u nás a kdy svéhlavých vládců želbohu vytrvale přibývá po celém světě.

Přečtěte si tuhle knihu od začátku až do konce!

Libor DVOŘÁK

Libor Dvořák, renomovaný rusista, překladatel ruské literatury, publicista a dlouholetý komentátor pořadu Českého rozhlasu "Názory a argumenty", patří k předním českým odborníkům na Rusko a postsovětský prostor.

Úvodní slovo autora

Lidi, kteří cestují dobrovolně a víceméně na vlastní náklady po světě, lze rozdělit zhruba do dvou kategorií – na turisty a cestovatele.

Turisté se pak, aspoň podle mne, dají ještě dále rozškatulkovat do několika podkategorií.

Do první patří typičtí turisté-rekreanti, cestující po světě prostřednictvím cestovních kanceláří a trávící maximálně 2-3 týdny v koloběhu mezi hotely, památkami, plážemi a nočními bary. Druhou podkategorii tvoří lidé, cestující vlastním autem či karavanem, vesměs jen v průběhu letní turistické sezony, a pobývající obvykle v nějakém kempu v rámci svého kontinentu. Třetí podkategorií jsou turisté-sportovci, pendlující s obrovským báglem po horách, jedinci holdující cyklo-turistice, resp. vodáci.

Jako poslední poddruh této kategorie bych definoval tzv. batůžkáře, v drtivé většině příslušníky mladé generace, poflakující se sice také s batohem na zádech, avšak převážně po městských aglomeracích, a trávící podstatnou část pobytu v zahraničních destinacích v místních restauracích a diskotékách. Obvykle nocují v turistických ubytovnách, hostelech, a po prohýřené noci vyspávají ještě dlouho poté, co já už běhám po městě, abych toho, co nejvíce stihl.

Pro všechny typy turistů je pak víceméně příznačný jeden společný syndrom, a to ignorantství. Obvykle cestují spíše pro zábavu než za poznáním, a zpravidla toho předem ani příliš mnoho neví o navštíveném regionu. A pokud žijí v hotelu, hostelu či kempinku mezi dalšími turisty, moc se toho o příslušné zemi nedozví ani během pobytu.

Na rozdíl od většiny turistů, cestovatel je člověk, který putuje neznámými kraji s určitým cílem, za poznáním, a obvykle je na setkání s cizími kulturami a místními reáliemi aspoň do určité míry připraven. Obvykle se rovněž vyhýbá "prof-láknutým" destinacím a nepotrpí si na civilizační vymoženosti.

Ani cestovatele nelze, samozřejmě, hodit všechny do jednoho pytle. Značná část z nich – na rozdíl ode mne – cestuje např. s finanční podporou sponzorů či domovských společenských organizací. Ostatně i Hanzelka se Zikmundem fakticky opakovaně fasovali erární expediční vozidla a měli zajištěnu technickou a logistickou podporu rozličných státních organizací a institucí, včetně československých diplomatických misí.

Jelikož já nejsem ani profesionální cestovatel nebo novinář, živící se prodejem reportáží, ani výzkumník, etnograf či archeolog, jenž se během vědecké expedice soustřeďuje na konkrétní aspekty úzce vymezené lokality, nýbrž od každého trochu, navíc dotovaný jen a pouze z vlastní kapsy, zřejmě se budu trochu vymykat i obecné představě cestovatele.

Specifickým rysem mého cestování je, že se především snažím již dlouho dopředu vybudovat si v každé navštívené oblasti síť místních kontaktů, lidí, kteří mi mohou prakticky pomoci a jejichž prostřednictvím se mohu co nejlépe zorientovat a obeznámit s co nejširším spektrem místních reálií a aspektů života. Resp.

"základnu", odkud poté podnikám výpravy v rámci příslušné oblasti. Již proto, že nejsem nejmladší, ani vytrénovaný turista-sportsmen, abych běhal po horách s třicetikilovým rancem na zádech. Zvláště když s sebou obvykle při několikaměsíční expedici napříč četnými klimatickými zónami musím vláčet, kromě relativně těžké fotografické techniky, univerzální, multisezónní výbavu – od moskytiéry po zimní větrovku – plus dárky. Výhodou tohoto způsobu cestování ovšem je i to, že při každém dalším návratu do toho či onoho regionu přijíždím už do jisté míry jako domů.

Již tím, že zásadně nebydlím v hotelích, nýbrž v domácnostech "domorodců", a vyhýbám se turistickým destinacím, jsem v obrovské výhodě oproti mnohým "profesionálům", kteří se pohybují obvykle ve sterilním prostředí cizineckého resortu – v hotelích, restauracích a pracovnách akademiků – takže jejich pohled je deformovaný tímto prizmatem.

Naproti tomu, já se, díky nepřetržitému pobytu mezi všemi společenskými vrstvami té či oné země, mohu seznámit s místními poměry rychleji, a často i komplexněji, než se to kdy podaří zahraničnímu "expertovi" z jeho slonovinové věže, anebo i "domorodcům", žijícím ve vzdálené metropoli příslušné země.

Během mých cest se setkávám s intelektuály i řemeslníky, ministry i pastevcí, vědci i šamany, rektory universit i venkovskými učiteli, žurnalisty, byznysmeny i politiky, s polárníky, piloty vrtulníků i šoféry nákladňáků. S lodníky, námořníky i rybáři. S džinistickými a taoistickými mnichy, šintoistickými knězi i katolickými misionáři, s etnografy i příslušníky původních etnik.

Jednou bydlím v buddhistickém klášteře, podruhé v jurtě, potřetí ve srubu uprostřed tajgy; jednou obědvám u muslimského imáma, podruhé s mnichy v pravoslavném chrámu nebo šintoistické svatyni. Cestuji dálkovými vlaky, nákladňáky, občas pásovými transportéry, na palubě vrtulníku, nákladní lodi či tankeru.

Navštěvuji šamanská poutní místa, přírodní rezervace, archeologická naleziště, výzkumné ústavy i polární stanice, a namísto prefabrikovaných suvenýrů a magnetek na ledničku vláčím domů krabice knih, kopie historických dokumentů, nahrávky rozhovorů a tisíce fotografií.

Můj způsob cestování je zřejmě výjimečný hlavně tím, že se v něm fakticky prolínají tři linie, úrovně.

Jednak linie pracovní, vydavatelská, spočívající v setkávání s odborníky ze všech možných humanitních oblastí – od etnografie, orientalistiky a religionistiky, přes historii, antropologii a uměnovědu až po filozofii a filologii – za účelem získávání podkladů pro mé vydavatelské projekty. Jmenovitě pro edice Světové duchovní proudy a Medica (ediční řadu věnující se etnomedicíně, léčitelství a alternativní medicíně).

Dále linie žurnalistická, v rámci které shromažďuji obecné poznatky pro použití v připravované sérii cestopisů.

Třetí úroveň je pak prožívání samotného cestování, jakožto srdeční záležitosti. Kdy samotná cesta a setkávání a soužití s lidmi člověka nabíjí novou energií, prožitky, jež se nacházejí za slovy ... a jsou možná důležitější než samotné popisování zážitků v knize. Je to prostě můj způsob existence.

Velmi často míváme během setkání s představiteli různých etnik Kavkazu, Střední Asie, Sibiře či Dálného Východu oboustranný dojem, že jsem s nimi spjat pokrevním poutem. Že kdesi v tomto prostoru se nachází mé kořeny. Co k tomu pak ještě dodávat?

Jelikož tedy nejsem běžný turista a i cestovatel poněkud nestandardní, i můj způsob cestování a moje zážitky jsou specifické a stejně tak se bude poněkud lišit od běžných cestopisů i tato kniha. V neposlední řadě i proto, že mé cestovatelské zážitky jsou proloženy mými, řekněme politologickými, úvahami a poznámkami, k nimž mne konkrétní setkání a situace vyprovokovaly a které jsem si nemohl opustit.

Pokud jde o tyto četné politologicko-historické exkurzy, jimiž je prošpikovaný můj text, musím upozornit, že moje knížka nemá ambici suplovat nějakou encyklopedii či učebnici dějepisu. Pokouším se jen objasnit jisté aspekty rusko-evropských vztahů a aktuální jevy ruské společnosti, atavizmy, stereotypy a mystifikace – na které narážím během diskuzí v ruských vlacích i na internetu – v historickém kontextu.

Jestliže se někomu budou konkrétně mé reportáže z Ruska jevit příliš zpolitizované, pak musí vzít potaz, že – tak, jako v každém totalitním či autoritativním režimu – je celý zdejší společenský život nadmíru zpolitizovaný. A navíc, ve světle posledních událostí (konfliktu na Ukrajině a napětí mezi Ruskem a Západem), politika neustále zasahuje do každodenního života běžných Rusů.

(Tím myslím třeba skutečnost, že jednak každý druhý Rus je nějak osobně spojen s děním na Ukrajině – svým původem či přes přátele, kolegy a příbuzné, jednak většina Rusů je každodenně postihována dopadem sankcí a poklesem kurzu rublu v důsledku ukrajinské války; v neposlední řadě pak od rána do večera "politizována" hysterickou protiukrajinskou a protizápadní propagandou ve všech médiích, čemuž se prakticky nelze vyhnout.)

Při opisování a "rozpitvávání" řady banálních aspektů ruské reality – aspoň z pohledu povrchního čtenáře zdánlivě prostých až malicherných věcí – sleduji především cíl vytvořit jakýsi "návod k použití ruské duše", resp. výkladový slovník pro cestovatele z jiných civilizačních okruhů. Dalo by se říci vnějšího vesmíru, což není ani příliš nadsazená metafora, ježto v Rusku musí inteligentní, všeobecně vzdělaný člověk přinejmenším občas nabýt dojmu, že cestuje časem ... bohužel, vesměs jen do minulosti.

Jinými slovy, člověku, který nikdy nebyl v Rusku a navíc třeba nezažil ani náš socialismus, mohou připadat některé ruské reálie tak řečeno "nalevo od rozumu".

A každého Evropana, který po pár dnech v Moskvě propadne iluzi, že

1) *chápe ruskou duši,*

2) *Rusko je standardní evropský stát,*

čeká dříve či později více či méně děsivé procitnutí!

Přestože mé zkušenosti zřejmě budou – z výše uvedených důvodů – do značné míry nepřenosné, doufám, že budou aspoň částečně přínosné či inspirativní pro budoucí cestovatele, a možná zajímavé i pro ty, kteří mne následovat nehodlají.

Předem se omlouvám všem čtenářům, jejichž očekávání možná tato kniha ne naplní. A to jak těm, jimž budou některé opisné či odborné pasáže a mé osobní úvahy připadat příliš rozvláčné či zbytečné, tak oněm, kteří je budou naopak považovat za příliš stručné.

Zároveň se omlouvám též za případné opakování některých pasáží, publikovaných již v jiných mých článcích či knihách, jež je nevyhnutelným, jestliže nelze automaticky předpokládat, že každý čtenář bude číst všechny mé knihy.

Pozitivní ohlasy budou, samozřejmě, hlavní motivací k tomu, abych ve zpracovávání svých poznatků, zážitků a souvisejících myšlenek pokračoval.

Je sice pěkné, že text oceňují všichni mí přátelé rusisté a publicisté, kteří mají za sebou „ruskou zkušenost“, ale podstatnější je, aby se informace o ruské realitě dostaly mezi širší veřejnost, která je do značné míry pod vlivem různých Sputníků a proruských webů, jejichž redaktoři mají dlouhodobou zkušenost s propagandistickou činností, brainwashingem a psychologií davu, resp. "cestopisy" spíchnutými horkou jehlou z pera chytrolínů, kteří poznali třeba Rusko doslova jen z rychlíku (či okna offroadu) během dvoutýdenní "expedice".

Většina z oslovených slovných "politologů", potenciálních recenzentů, si bohužel odmítla rukopis být jen prolistovat, s odkazem na zaneprázdněnost důležitějšími vlastními aktivitami, dáváje tím zároveň najevo, že jim jsou všechny aspekty rusko-českých (potažmo rusko-západních) vztahů a stavu ruské společnosti zcela jasné, aniž by vytáhli paty ze své pražské pracovny. Resp. díky jejich dvoudenní návštěvě Moskvy či Petrohradu a absolvování besedy s ruskými akademiky, byznysmeny a činovníky, jako v případě prof. Klause nebo Miloše Zemana.

Na závěr ještě jedna důležitá poznámka: Pokud někomu budou připadat mé komentáře ruské reality přespříliš kritické či zaujaté, pak si musí uvědomit, že každý subjekt, který se vyvyšuje nad ostatní – a hraje si na avantgardu, hegemonu, supermana – koleduje si automaticky o nejpřísnější míru kritiky! Ať se jedná o jedince anebo stát.

Obligátní otázka, kterou dostávám od lidí, zmíním-li se, že plánuji znovu vyrazit do Ruska, zní „*Člověče, co tě tam tahá, když je tam tak nebezpečno*“ (čímž lidé myslí především Kavkaz, medvědy a záhadná úmrtí ruských disidentů) „... a taková zima?“, resp. „*Co tam člověče lezeš, když tak nesnášíš Putina a jeho režim? Navíc teď, když tam panují takové protizápadní nálady!*“.

Načež opakovaně odpovídám, že tam jezdím za poznáním a nikoliv za oddychem (ale ani za dobrodružstvím), a speciálně v této době je třeba udělat si reálný obraz o skutečnosti, kterou naši "rusofilové" a rádoby experti znají pouze z televize a internetu:

„Vždyť do Afriky či na Novou Guineu také nejezdí nikdo kvůli tomu, že má rád hic, bahno, moskyty a jedovaté hady anebo proto, že se chce bratřit s kanibaly.“

Faktem ovšem je, že se jednak do značné míry spoléhám na své zkušenosti, jednak se snažím maximálně eliminovat možné komplikace pečlivou přípravou, "logistikou".

Pokud jde však o mou letošní návštěva Ruska, i já uznávám, že právě v době vrcholící 2. studené války (ve stínu aféry Novičok, vzájemného vyhošťování diplomatů, nových protiruských sankcí a očekávané mezinárodní odvety za sestřelení malajsijského boeingu ruskou raketovou baterií) je to počín na hranici úletu.

Jenže, pokud chci čelit jedovaté poznámce kremlobotů: „*Byl jsi někdy v Rusku, že nám tu o něm kážeš?*“, nezbyvá, než se do jámy lvové osobně vypravit, aby mé argumenty měly váhu. Pak již záleží spíše na ochotě čtenáře použít zdravý rozum a nad mnou předkládanými fakty se zamyslet.

K tomu, aby rozumný, vzdělaný člověk zaujal stanovisko k problematice ruského expanzionismu, šovinismu, xenofobie a revanšismu (odrážejícího se i v obhajování okupace ČSSR v srpnu 68, popírání bolševických zločinů atd.), šíření ruské propagandy a podpory antievropských hnutí a spolků pod pláštěm panslavismu, resp. morbidní postsovětské nostalgie, adorace autoritářského režimu a oprašování kultu Stalina, k tomu opravdu nepotřebuje být rusista, specializovaný historik ani geograf znalý Ruska.

Mnozí z těch, kterým připadá téma mé knížky, autentické popisování dnešní ruské reality, příliš cizorodé, odtaziuté, si neuvědomují (nebo ignorují skutečnost), že právě stoupenci a obdivovatelé Putinova Ruska a ruské opričnické demokracie už dnes neovládají jen čs. internetové diskuze a alternativní politickou scénu (od Vyvadilových přátel Ruska a Dělnické strany po klausovskou Trikoloru), ale pozvolna i český parlament, jehož poslanci se veřejně objímají s Putinovými Vlky a donbaskými separatisty. O Hradě ani nemluvě.

A tak i letos znovu nasedám do vlaku a vyrazím podeváté na Východ.

Ačkoliv jsem se – po 8 návštěvách Ruska a spoustě měsíců tam strávených – považoval za celkem zběhlého v úskalích tamní byrokracie a absurdních ruských "specifik", letos mne ten jejich úřední šiml znovu nepříjemně zaskočil a připravil mi několik bezesných nocí. A to hned ve dvou zásadních věcech.

První bylo, když jsem si – zcela náhodou – povšiml na elektronické jízdence na vlak Kyjev–Moskva, koupené přes internetovou stránku Ruských železnic, poznámky, že tento dokument si musím před nástupem do vlaku vyměnit za tzv. *posadočnyj kupon* (tj. skutečnou jízdenku) „u pokladny Ruských železnic“, tedy na území Ruska!

To, že jsem si závěrečné části poznámky všiml jen náhodou, není dáno jen absurdností samotného faktu, ale i tím, že až donedávna jsem si jízdenku pochopitelně vždy autorizoval ve výchozí stanici, tj. v Kyjevě (stejně jako si, samozřejmě, nebudu – a nemohu – třeba elektronickou jízdenku na vlak Norimberk–Paříž před jízdou autorizovat na francouzském nádraží, pokud ji kupuji v ČR).

Důsledkem je, že mám vlastně v ruce bezcenný cár papíru. Naštěstí si to uvědomuji aspoň včas, abych si okamžitě stihl koupit náhradní lístek na tentýž spoj přes ukrajinský portál a ten původní stornovat.

Horší průšvih by byl, kdybych se 6. června večer dovalil v Kyjevě k moskevskému rychlíku a dozvěděl se tuto jobovku až na peróně. Navíc za situace, kdy jízdenky na moskevské vlaky jsou vyprodané několik týdnů dopředu (aspoň ty levné určitě) ... a v kapse mám už místenku na bezprostředně navazující spoj Moskva–Krasnojarsk.

Druhou jobovkou, která mne na několik dní rozhodila, byla zpráva od ředitelky Tajmyrského domu lidové tvořivosti, vyřizující pro mne na tamní filiálce FSB propustku do pohraničního pásma, že – měsíc po podání žádosti – prý soudruzi požadují ještě doplňující podklady: seznam míst, která hodlám navštívit (jako bych měl tušení, kam se mi podaří dostat), kompletní kopii celého pasu (včetně prázdných stran) a úředně ověřený překlad první strany pasu do ruštiny (ačkoliv překlad všech uvedených údajů do 28 jazyků se nachází přímo v pasu).

Žádost o doplnění údajů mne nezaskočila ani tak proto, že poslední dva požadavky, samé o sobě nesmyslné, za celá léta nikdo (včetně filiálky FSB v sousedním regionu) nevznesl, ale především proto, že mi přišla v době, kdy jsem již očekával definitivní vyjádření, abych se mohl začít konečně balit.

A aby toho nebylo málo, následně uběhly další dva týdny, aniž by se mi někdo ozval. S ohledem na výše uvedenou geopolitickou situaci a fakt, že souběžně s militarizací ruské Arktidy (obnovou bývalých sovětských vojenských základen a budováním spousty nových) se rok od roku stále více zpříšňuje režim v tzv. „uzavřených administrativně-územních útvech“¹ a pohraničních zónách, začínám se pomalu smířovat s tím, že tentokrát z mého plánu asi sejde.

¹ ZATO (rusky Закрытые административно-территориальные образования, ЗАТО).

Když do odjezdu zbývá již pouhých 13 dní a já nadále obrazně řečeno sedím na kufrech, potýkáje se se žaludeční nervózou, ptám se mailem Ljubov, jestli je ještě vůbec nějaká šance propustku dostat, anebo mám-li jít rovnou stornovat jízdenky.

Obratem dostávám odpověď, že asi došlo k nějakému komunikačnímu zkratu, kvůli tomu, že ona je momentálně ve Vjatce (tj. zhruba 2 000 km od Tajmyru). Vše je prý v pořádku a má propustka leží v Dudince u hlavy administrace.

Přesně po 60 dnech čekání (což je krajní zákonná lhůta pro vybavení žádosti ze strany FSB) mi tak takřka s rachotem padá kámen ze srdce a namísto skličujícího stresu mne zaplavuje euforie, tedy stres pozitivní. Konečně mohu vzít do ruky seznam a začít bod po bodu odškrtnávat položky výbavy a úkoly, které musím stihnout během zbývajících dvou týdnů do odjezdu.

Takže takto to vypadá s plánováním ruských expedic.

Na rozdíl od jiných zemí, nevyhnutnou podmínkou cestování po Rusku – a obzvláště po neturistických destinacích – je nejen obeznámenost se zdejšími byrokratickými a jinými specifiky, ale především nalezení množství osobních kontaktů. Mnohé formality totiž nevyřídíte na dálku, a to nejen ze zahraničí, ale ani z Moskvy či Petrohradu, nýbrž jen prostřednictvím kontaktů v tom či onom regionu. Už jen proto, že i jednotlivé místní úřadovny federálních orgánů řeší tytéž formality svým stylem, takže to, co stačí například policajtům na Jamalu, v Ingušsku či v Kabardě, není postačující pro jejich kolegy v sousedním regionu a naopak.

Proto obdivuji odvahu (či spíše naivitu) turistů vydávajících se do Ruska jen tak na blind, tj. aniž by třeba tušili, že zde existuje 40 zakázaných zón a desítky pohraničních oblastí ve 46 subjektech Ruské federace (zahrnujících statisíce čtverečních kilometrů území)², do nichž se vesměs ani ruští obyvatelé nedostanou bez speciální propustky, a kde za vstup bez povolení hrozí citelná pokuta anebo i vyhoštění.

O to více si pak též cením těch desítek místních přátel a známých, všech možných profesí, bez jejichž pomoci by se mi nepodařilo zrealizovat jedinou naplánovanou expedici.

² Zahrnují prakticky celé ruské pohraničí, jakož i celé severní pobřeží (moře Barentsova, Bílého, Pečorského, Karského, Laptěvů, Východosibiřského, Čukotského a Beringova), do hloubky 5-30 km, stejně jako ostrovy v Severním ledovém oceánu a v Ochotském moři.

5. červen

Znova na východ

V pondělí v 8:00 vyrazím z bratislavského hlavního nádraží na svou devátou ruskou (a sedmou sibiřskou) expedici.

Jelikož přímé železniční spojení Bratislava–Moskva (jež po celá léta zabezpečoval lůžkový vagon ruských železnic zařazovaný do rychlíku Bratislava–Košice a poté připojovaný k ukrajinské soupravě), bylo před dvěma lety kvůli nerentabilitě zrušeno, volím jako nejméně komplikovanou variantu rychlík *Lišiak*, končící v Košicích, a na něj navazující ukrajinský osobák do Kyjeva. Tam pak večer předsednu na rychlík Kišiněv–Moskva.

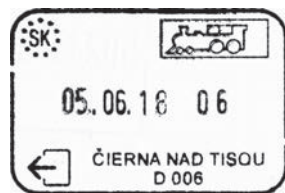
Navzdory obligátnímu, téměř hodinovému zpoždění přijíždíme do Košic ještě v dostatečném předstihu před odjezdem mého kyjevského přípoje. Na nádraží jen přecházím z jednoho nástupiště na druhé, kde stojí dva modré vagony ukrajinských železnic.

Lůžkový vagon se nijak zvlášť neliší od těch, jež znám z Ruska. Snad jen v tom, že kupé obsahuje nad sebou tři lůžka, namísto dvou. Momentálně, tj. minimálně do Mukačeva, mne to trápit nemusí, jelikož není moc pravděpodobné, že by tímto směrem byl nějaký nával. Naštěstí, jelikož moje bágly skoro zaplňují stísněný prostor kupátka.

V 15:10 tato minisouprava vyráží. Poté, co jsme se šnečím tempem doplazili kolem 17. hod do Čierné nad Tisou, odstavují zde naši soupravu na celou hodinu, během níž se vagon mění v potní lázeň. Až poté absolvujeme půlhodinovou slovenskou kontrolu, po které se posouváme do Čopu, kde tvrdneme další hodinu, během níž probíhá ukrajinská pasová a celní kontrola, zároveň s výměnou evropských podvozků za podvozky širokorozchodné.

Pro laika nepochopitelný technologický proces vylákal z jejich kupé partu slovenských florbalistů, cestujících na šampionát do Lvova, s nimiž se při této příležitosti seznamuji.

Na závěr uvedeného procesu posunovači připojují k našemu torzu několik dalších vagonů. Kolem 20:00 vyjíždíme z Čopu.

6. červen

Na skok v Kyjevě

Vzhledem ke krátkosti času mezi jednotlivými mými spoji si pro tentokrát neplánuji žádný program. Spokojím se s teplým obědem. V Moskvě budu mít totiž čas tak akorát na přesun z jednoho nádraží na druhé a poté mne čekají další 4 dny ve vlaku o instantních polévkách a klobásách.

Kamarád Vjačeslav na mne čeká na peróně hlavně kvůli tomu, aby mi pomohl s velkým bágem do úschovny. Tak, jako na většině ruských nádraží, ani zde nejsou eskalátory či výtahy, zato schodiště jak na druhé poschodí.

Poté, co jsem ukonejšil žaludek, mohu trochu potěšit i po kráse prahnoucí duši návštěvou Uměleckého muzea.

Za pozornost stojí mj. třeba kolekce japonských miniaturních sošek *necuke* či ozdobných tepaných záštit samurajských mečů (*ciba*).

7. červen

Přestup v Moskvě

Zatímco obvykle bývají cestující podrobeni bezpečnostní kontrole při vstupu na nádraží, zde probíhá i kontrola osob z nádraží vycházejících. Jelikož jsem si pro jistotu (tj. pro případ zpoždění vinou komplikací na hranicích) koupil jízdenku na pozdější spoj a náš vlak přijel na čas, mám sdostatek času.

Je mi líto vyhodit zbytečně tisícovku za taxíka, tudíž pokračuji z nádraží na neďalekou stanici metra.

Když tak vláčím, spolu se stovkami dalších cestujících, bágl po schodech do metra, vybavuje se mi vzpomínka na pozdvížení, které vyvolalo opomenutí pražských radních a projektantů, kteří vypustili z projektu stanice metra Nádraží Velešlavín eskalátory, načež až do jejich dobudování nosili zavazadla cestujících po schodech magistrátem placení nosiči.

Tady, ačkoliv se zde denně přemelou tisíce cestujících z desítek vlaků, obtěžkaní kufry a batohy, si s tím nikdo hlavu neláme celá desetiletí.

Faktem je, že přeprava metrem z Kyjevského na Jaroslavské nádraží je kvůli těžkému báglu fyzicky náročnější, ale na druhou stranu takto obvykle ušetřím nejen dobrých 700-1000 rublů za taxi, ale někdy i čas, neboť kvůli věčným moskevským zácpám to mnohdy po povrchu trvá i dvakrát déle, než podzemkou. Linka č. 5 je totiž okružní a spojuje všechna moskevská nádraží. Z Kyjevského nádraží na Jaroslavské je to pouhých 5 stanic.

Jelikož mi jednak přípoj jede za tři hodiny, což je krátká doba na nějakou potulku, a jednak nemám chuť vyhodit několik set rublů za úschovnu a navíc ještě bágly vláčet tam i zpět znovu po schodech (ježto je v suterénu), trávím čas do odjezdu vlaku v nádražní hale.

Ve 20:30 pak odjíždím vlakem směr Krasnojarsk a konečně si mohu vydýchnout, protože mám před sebou tři dny relaxu a v etapovém cíli mne čeká hned několik místních přátel, takže si nemusím lámat hlavu s ubytováním ani dopravou z nádraží.

Znovu na Magistrále aneb O šampionátu a latrínách

Ráno kolem šesté projíždíme přes Kirov, hodinu nato překračujeme geografickou hranici Udmurtska. Za okny běží stále tatáž krajina, dokola se střídají březové háje a smrkové lesy, občas typická ruská vesnice – větší či menší shluk dřevěnic. Ve 13:30 přejíždíme přes mohutnou řeku Kamu a následuje Perm.

Zkousím se z vlaku připojit na WiFi ruských železnic. Bezúspěšně.

V kiosku na peronu si tedy aspoň kupuji svůj oblíbený "brčál", neboli estragonovou limonádu "Tarchun", a zdejší energetický nápoj "Eleuterokok", což je mandarinková limonáda s příchutí lékořice a hlavně doplněná výtažkem z tzv. Čertova kořene (eleutherokoku), proslulého to sibiřského životabudiče.

Můj spolucestující, penzista z Jekatěrinburgu, přivádí řeč na nadcházející fotbalový šampionát. Řeč není ani tak o fotbale, jako spíše o akcích místní samosprávy, s pořádáním šampionátu souvisejících.

Tak, jako v dalších 10 pořadatelských městech, kde se budou odehrávat zápasy Mistrovství světa, i v Jekatěrinburgu se místní komunální služby už před několika měsíci s plnou vervou vrhly do příprav k uvítání zahraničních účastníků a fanoušků. Nyní, týden před zahájením mistrovství, horečně finišují. Samozřejmě, bohužel, víceméně ve stylu potěmkinovském.

To znamená, že jejich činnost spočívá především v retušování reality. Hlavní úsilí organizátorů se, kromě rekonstrukce staříckého jekatěrinburského Centrálního stadionu (pocházejícího z r. 1957), totiž zaměřilo hlavně na budování falešných kulís. V okolí stadionu, hotelů a nádraží, stejně jako podél tras vedoucích k stadionu, byla stržena řada baráků, které byly celá desetiletí v havarijním stavu, a desítky dalších zchátralých budov dělníci zakrývají obrovskými reklamními billboardy a falešnými silonovými fasádami. Dokonce narychlo vyasfaltovali i několik ulic, které byly naposledy opravovány před návštěvou Fidela Castra v r. 1963 (kdy se ještě město jmenovalo Sverdlovsk).

Policijti se systematicky pokoušejí opakovanou perlustrací a perzekucí "závadových" osob vytlačit z centra, případně města vůbec, žebráky, pijany, bezdomovce a další asociály, kteří by mohli narušit dojem spořádané a blahobytné metropole Sverdlovské oblasti a Uralského federálního okruhu.

Od študáka, který jede domů na prázdniny, se dozvídám další perličku ze zákulisí fotbalového svátku. Policie prý obvinila z výtržnictví tři studenty Moskevské státní univerzity za nasprejování nápisu odsuzujícího vystěhovávání studentů z kolejí MGU, kde musí uvolnit své pokoje pro ubytování přespolicistů během mistrovství, na reklamní billboard fotbalového šampionátu.

Jako perličku mi pouští na notebooku záznam vystoupení známého ruského komika Maksima Galkina s názvem "Tualet" (Záchod), které běželo nedávno na TV Pervyj kanal a je věnováno tématu navýsost aktuálnímu.

Cituji: „Někomu se může zdát téma záchodů či toalet tristní, vulgární.

Jenže jaké veřejné toalety, taková země a naše veřejné záchody jsou ostudnou vizitkou tohoto státu. K tomuto závěru mne motivovaly zkušenosti z mých turné po Rusku, ať již se jedná o veřejné toalety podél federální trasy anebo i v řadě kulturních domů, v nichž jsem vystupoval.

Jak tak dřepím nad dírou v podlaze jako pterodaktyl nad hnízdem, napadá mě jaký to je paradox, že ačkoliv se ve státní pokladně najde 50 milionů dolarů na pořádání šampionátu, na splachovací záchody jsme se dodnes nezmohli.

Na druhou stranu není ovšem tak udivující, že jsou naši atleti světovou špičkou. Je to i díky těmto našim záchodům. Vždyť všichni od malička dělají dennodenně dřepy na latrínách. Ve školce, ve škole, na vojně.

Zvláště tristní je však používání ruských toalet pro ženy. Jednou rukou se totiž přidržují, druhou drží dveře a v zubech svírají ucho kabelky."

K tomu mohu jen dodat, že Galkin skutečně trefil hřebík na hlavičku. Typické ruské latríny totiž krásně ilustrují onu ruskou paradoxní až schizofrenní realitu – kontrast mezi běžnou infrastrukturou a špičkovými zbrojními technologiemi, jimiž se Rusko pyšní. S trochou nadsázky lze říci, že symboly Ruska jsou láhev vodky, kalašnikov a posraná latrina.

Měřítkem životní úrovně a pokroku prostě nejsou bistra McDonald a KFC či značkové butiky Dolce Gabana a Louis Vuitton v Moskvě a Pitěru, nýbrž to, že počátkem 21. století polovina Rusů žije v chruščovkách bez výtahu, roubenkách a komunálkách na úrovni našich "vyloučených lokalit"; každá čtvrtá ruská rodina (téměř 35 mil. lidí) obývá dřevěnici bez toalety, každá třetí domácnost (47 mil. občanů) nemá doma teplou vodu, 29 mil. lidí nemá dokonce ani přípojku studené vody a přes 3 000 ruských škol nemá "zateplené toalety", což přeloženo do normální řeči znamená, že děti i učitelé jsou odkázáni na latríny na dvoře³.

³ Konkrétně v Zabajkalském kraji má "toalety" na ulici přes 300 škol.

Zatímco se Kreml ohání jen novými raketami, bombami, tanky a ponorkami, resp. potěmkinovskými šampionáty.

Zhruba hodinu za Permem začíná trať stoupat a zároveň se mění i okolní biotop. Jak se přibližujeme k Uralu, les kolem trati je převážně jehličnatý. Poté, co jsme se přehouppli přes uralský hřbet, začíná okolo 17:30 trať zvolna klesat. Borovicové lesy se táhnou až k Jekatěrinburgu, kam přijíždíme po 19. hod. moskevského času (21 hod. místního).

Loučím se se spolucestujícím, který zde vystupuje, a poté, co zjišťuji, že ani zde drážní WiFi nefunguje, jdu spát.

9. červen

Diskuze s vojáky o syrském angažmá ruské armády

Když se v sobotu ráno proberu, šine si to už vlak typickou sibiřskou krajinou. Kam oko dohlédne, všude jen rovina. Březové lesíky střídají bažiny, z nichž trčí tisíce pahýlů kmenů, sytě zelené mokřadové louky a rezatá step, místy hořící.

Sem tam lze zahlédnout skupinu šedohnědých chatrčí, takřka splývajících s tajgou. Zhruba jednou za půl hodiny míjíme vesnici, k jejímuž popisu víceméně postačuje přirovnání k východoslovenským romským osadám. Městečka, jako třeba Nazyvajejsk (kde stavíme v 10:00), představují něco mezi litvínovským Janovem a výše uvedenými osadami. Jediné, co se zde asi od perestrojky změnilo, jsou barevné plechové střechy a satelitní antény na některých dřevěnicích, resp. hliníkové obložení skrývající otlučené fasády úředních budov.

Na koukání toho tedy moc není.

Pracovat na notebooku se ovšem také dost dobře nedá, neboť vlak se tak kymácí, že mám problém trefit klávesu.

I čaj si naléváme jen do poloviny poháru, aby nám nevychrstnul. Kymácení mají zřejmě na svědomí spíše křivé koleje, než samotná rychlost vlaku.

Ve 12 hod. (15:00 místního času) stavíme v Omsku, kde nás vítá typické sibiřské léto. Je tu o 10°C tepleji než předevčírem v Moskvě.

Zde mne konečně vytrhuje z letargie příchod nových spolucestujících, dvou armádních důstojníků cestujících k útvaru ve městě Jurga, díky nimž mi zbytek dne bude lépe utíkat.

V 16:00 (mosk. času, tj. 20:00 času místního) zastavuje vlak na 40 minut ve stanici Barabinsk, kde se perón hemží babkami prodávajícími z tašek a dětských kočárků uzené ryby, karbanátky a pirohy. Kupuji dva pirohy po 25 rublech; jeden plněný vejci, druhý zelím.

Moji spolucestující doplňují zásoby několika uzenými rybami a litrovou lahví místního piva, takže si děláme malý piknik na oslavu seznámení.

Aniž bychom, kupodivu, zabředli do debaty ohledně probíhající studené války, dostáváme se nějak k tématu ruského angažmá v Sýrii a spojení s Íránem. Zřejmě díky anonymitě vyjadřují se oba důstojníci jednoznačně kriticky k ruské vojenské podpoře syrského režimu a spolupráci s Íránem, které jsou podle nich cestou do pekla, resp. k nesmyslnému globálnímu konfliktu.

Jak se zdá, obdobný pohled jako já mají rovněž ohledně spoléhání se Ruska na "bratrskou" ČLR. Když totiž Oleg poznamená, že Bajkal mají propachtovaný Číňané, na což já reaguji poznámkou, že na čínských mapách je dávno vyznačen jako čínský nejen Bajkal, nýbrž celá oblast od Altaje po Sachalin, oba na ni reagují jen příkývnutím.

Vždyť i málokterý rozumně uvažující ruský vojenský analytik pochybuje o tom, že právě ruský Dálný východ (a nikoliv Pobaltí či Kubáň) bude příštím místem střetu ruské armády s vnějším nepřítelem. Tedy, samozřejmě, nevyvolá-li vojenský střet s NATO nějaká sebevražedná akce samotného Kremlu, potažmo kliky kremelských jestřábů.

I mnozí rozumně uvažující Rusové si uvědomují, že nacionalisty oslavovaná anexe Krymu se Rusku může vrátit jako bumerang. Může se totiž stát vítaným precedentem právě pro Číňany, kteří se nikdy nesmířili s ruskou anexí Vnějšího Mandžuska (území dnešního Chabarovského a Primorského kraje RF) v 19. století. Logicky si říkají, že pokud může Rusko považovat za cár papíru ústavní zákon „O převodu Krymské oblasti z Ruské SFSR do Ukrajinské SSR“ z 26. dubna 1954 (dodatečně stvrzený i vládou nástupnické Ruské federace v tzv. Budapešťském memorandu z r. 1994), potom může klidně i čínská vláda za cár papíru považovat Ajgunskou a Pekingskou smlouvu, kterou dynastie Čching pod nátlakem postoupila v 19. století území Vnějšího Mandžuska Ruské říši.

Však jestliže Kreml odmítá přiznat porušení Budapešťského memoranda, argumentujíc trapnou výmluvou, že „po Euromajdanu vznikl na Ukrajině "nový stát", s nímž žádné dokumenty podepsané nejsou“, proč by představitelé Čínské lidové republiky nemohli dnes prohlásit, že Ajgunská a Pekingská smlouva je též jen cárem papíru, jelikož je podepsal čchingský císař Sien-feng, vládce dávno neexistující Říše Čung-kuo, navíc jednoznačně pod hrubým nátlakem.⁴

⁴ V druhé polovině 19. století Rusko přinutilo Čínu, oslabenou vnitřními nepokoji (především povstáním Tchaj-pingů) a zahraniční intervencí, k podepsání Ajgunské (1858) a Pekingské smlouvy (1860), na jejichž základě Čína ztratila všechna území na sever a východ od řek Chej-lung-t'iang (Amur) a Wu-su-li-t'iang (Ussuri) - včetně Sachalinu - ve prospěch Ruska, které v okamžiku podpisu uvedená území okupovalo.

Každopádně, během rozhovoru, který se netočí pouze kolem geopolitiky, nejen příjemně ubíhá čas, ale navíc si z něj ještě odnáším pozitivní zjištění, že i v samotné ruské armádě jsou důstojníci, kteří se neztotožňují s imperiálními idejemi a imperialistickými plány Brežněvových pohrobků v řadách generality.

Čím dál na východ, tím větší intervaly mezi vesnicemi podél trati. A zároveň přibývá i nepřehlédnutelných oranžových ostrůvků kvetoucích ogoňků⁵, nazývaných též "květiny skřítků"⁶, jež září na zeleném pozadí jako příslovečné "ohníčky".

10. červen

Přivítání v Krasnojarsku

aneb Moji Sibirjaci mi rozumí

Několik hodin před příjezdem do Krasnojarsku mi telefonuje Eduard Zajcev, ředitel firmy Kargo, aby si upřesnil číslo mého vagonu a mohl na mne počkat přímo na peronu. Sice jsem už dohodnutý s Natašou ze SibWaye, ale – s ohledem na hmotnost mých zavazadel a příslovečnou nedochvilnost dam – nebude od věci pár rukou navíc. Kromě toho bude dobré udělat si hned po příjezdu jasno ohledně transportních možností jeho firmy, operující na Jeniseji.

Alexejovi ze Správy jenisejského povodí jsem naštěstí sdělil pouze datum příjezdu, bez konkrétních podrobností, takže předpokládám, že snad na nádraží nebude čekat i jejich přivítací výbor.

Sranda je, že zatímco ještě před třemi týdny jsem si dělal starosti ohledně pobytu v Krasnojarsku, kde jsem nikoho neznal, a tudíž jsem si raději dohodl předběžně ubytování hned u dvou lidí přes CouchSurfing, momentálně to vypadá, že bude na peronu čekat celá delegace.

Nakonec tam čeká jen Eduard, který mi pomáhá s bágly. Natašu potkáváme až před nádražím. Někde se zasekla v zácpě, která v Krasnojarsku nepanuje pouze ve špičce, nýbrž po celý den.

⁵ Ruských krajových názvů této květiny existuje nespočet. Nejrozšířenější jsou kupavnica (купавница), žarki (жарки), ogoňki (огоньки) či sibiřská růže (сибирская роза).

⁶ Latinský název *Trollius* (*T. asiaticus*; *T. altaicus* atd.) je zřejmě odvozen z německého názvu *Trollblume*, což lze přeložit jako "Květ trollů." Podle německých a skandinávských legend jsou totiž považovány za oblíbenou květinu skřítků (trollů). Tato květina, jež se udmurtsky nazývá *italmas* [италмас], je i udmurtským národním symbolem.

Ubytovává mne v bytě po babičce na prospektu Lenina, tedy v samém centru. A už má pro mne i plán na dnešní večer.

Jedeme na festival "Pohár mrtvých území" (Kubok mŕtvych zemel), což je každoroční setkání členů různých racingových klubů a majitelů terénních vozidel.

Jen si vyřídí nějakou korespondenci a vyrazíme.

Ještě se zastavujeme v domě Natašiných rodičů na pravém břehu, abychom zde vzali stan, a pak vyjíždíme po irkutské výpadovce na východ. Místo konání je zhruba 70 km od Krasnojarsku, mezi obcemi Pěrvomansk a Kamarčaga.

Těsně před Kukunem odbočujeme z federální trasy doprava a poté, zhruba po 10 km, sjíždíme z okresky doleva a pokračujeme po ní cestou podél řeky. Zhruba po kilometru již zaznamenáváme, že k nám odkudsi z dálky před námi doléhá hudba a halekání moderátora, utvrzující nás, že jedeme správným směrem.

Po dalších několika stech metrech se před námi začínají vynořovat skupiny stanů a aut, roztroušené mezi stromy všude vřkol. Ačkoliv jsme zřejmě dorazili po jiné cestě, než nám v instrukcích popsal Natašin kolega, přijíždíme okolo kolem 19. hod. přímo do centra dění, tj. k tribuně, pod níž právě probíhá jakési zápolení mezi jednotlivými týmy v různých disciplínách, jako je běh bahnem se dvěma žebříky apod.

Pár minut nato již nacházíme i ležení týmu SibWay a jejich kolegů ze Zatomu. Zatímco mechanici provádějí poslední úpravy na svých vozidlech, ostatní se věnují přípravě pikniku. Tak, jako v dalších leženích všude kolem, i zde ve velikém kotli nad ohněm bublá soljanka, děvčata připravují zeleninový salát a chlapi začínají testovat rozličné typy samohonky. Ještě než se stihnu rozhlédnout, mám už v ruce štamprdle špiritusu na přivítanou a seznamuji se postupně s Natašinými kamarády a známými.

Paradoxně, zatímco ještě před několika týdny jsem fakticky nikoho v Krasnojarsku neznal a šířal se pomalu obavami, kde složím hlavu, pouhé čtyři hodiny poté, co jsem vylezl z vlaku, mám už nejméně dvacet nových známých. Po chvíli ani nezvládám zapamatovat si všechna jména lidí, podávajících mi ruku.

Jak je zřejmé, pro doprovodné týmy, přátele, rodinné příslušníky a fanoušky závodníků představuje tato akce především příležitost ke vzájemnému setkání. Vzhledem k charakteru závodů a skutečnosti, že klání soutěžních posádek se odehrává v terénu, přesněji v okruhu několika čtverečních kilometrů, a tudíž mimo dohled návštěvníků, je pro ně samotný průběh závodů víceméně druhořadý.

Podstatou závodů je, že jednotlivé posádky jedou terénem a snaží se najít jednotlivé "točky", tj. nenápadné kontrolní body, jejichž nalezení musí zadokumentovat, a zároveň se vypořádat s nástrahami terénu. Tudíž ani tolik nezáleží na rychlosti, jako na technice ... a především na postřehu, neboť se hodnotí ověřené nalezení kontrolních bodů a nikoliv rychlost návratu do cíle.

A jelikož samotné zápolení soutěžních týmů se bude odehrávat až zítra odpoledne, tedy v závěru tohoto festivalu, je nabíledni, že hlavním smyslem akce je – stejně jako v případě všech podobných akcí na Sibiři – setkání přátel, spojené s opiliádou, a uvedené závody jsou pro většinu účastníků jen jakousi třešničkou na dortu.

I pro mne je tento festival v první řadě zajímavý jakožto příležitost seznámit se na jednom místě s kupou zajímavých lidí, a v každém případě příjemnějším způsobem čekání na loď, než kdybych lelkoval po městě.

Pokud jde o ty zajímavé lidi, mám tím na mysli, že kromě řady Natašiných kolegů ze spřízněných turistických organizací zde mám možnost seznámit se i s celou řadou ruských armádních oficírů. Ať již v záloze nebo činných. Logicky totiž právě vojáci a příslušníci různých dalších ozbrojených složek tvoří snad třetinu členů těchto "racingových" klubů.

Jak se smráká a připozdívá, planinou se nese hudební kakofonie, všude kolem planou ohně a nálada graduje. Zatímco od pódia, kde se koná diskotéka, se ozývá reprodukováná hudba, u našeho ohně zní kytara, občas i dvě, a střídají se lidoví zpěváci. Exceluje obzvláště Ildar a Jelena, šturmanka terénního patriotu.

Jediné, co kalí mou náladu, jsou obavy z důsledků nekonečných přípitků s novými a novými kamarády. Zvláště pak z oněch podivuhodných produktů sibiřské lidové tvořivosti a jejich vzájemných kombinací. Tím mám konkrétně na mysli třeba jakousi místní becherovku značky *Děd moroz* v kombinaci s domácí jeřábinkou z dílny Natašina otce, kterou zakusujeme kousky ananasu s pepřem.

Ačkoliv plukovník Oleg nedá na svůj vynález dopustit, oponuji mu, že já nejsem Sibirjak, a po několika rundách ze stakanu jen symbolicky upíjím.

11. červen

V impériu hliníkového krále aneb Děripaskovo město černé oblohy

Když se o šesté ráno proberu z mrákot a rozhlédnu po okolí, vypadá to tu jak po Woodstocku či jaderné katastrofě. Kam oko dohlédne, všude jen doutnající ohniště, stoly plné prázdných lahví a talířů, a nikde ani živáčka.

Teprve kolem osmé se začínají na pláni objevovat první známky života. Hodi-nu nato už opět většina osazenstva hlaholí okolo stolu. Jak se blíží chvíle startu, nad planinou se vznáší oblaka prachu a řev tůrovaných motorů.

Poté, co jsme se rozloučili s posádkami spřátelených týmů, vydáváme se na zpět do města. Cestou telefonuji Alexejovi z Jenisejrečtransu a dáváme si schůzku v kavárně *Sultan Sulejman*, abychom probrali možnost mé plavby po Jeniseji, na níž jsme se před pár dny předběžně dohodli.

Výsledkem naší schůzky – poté, co vše ještě telefonicky konzultujeme se šéfem Jenisejrečtransu – je, že se pozítří sejdu s Vladimírem Bajkalovem a jeho náměstkem Leonidem Nikonovičem, který se mezitím pokusí vymyslet pro mne alternativy programu.

Zbytek dne věnuji prvnímu seznámení s Krasnojarskem.

Krasnojarsk na desetirublové bankovce

Krasnojarsk založili v červenci 1628 kozáci jako pevnost, chránící západní Sibiř před nájezdy Tatarů, obývajících povodí Jeniseje. Jeho název pochází z původního tureckého názvu Kyzyl Džar neboli Červený útes.

Status města získal Krasnojarsk (zvaný tehdy Krasnyj Jar) roku 1690. V r. 1822 se stal sídelním městem Jenisejské gubernie, nahradivše v této pozici upadající Jenisejsk. Největší rozkvět Krasnojarsku ovšem nastal poté, co byla v roce 1895 do města zavedena železnice.

Počátkem 20. století se zároveň stal i kulturním centrem Sibiře, mj. díky tomu, že se zde v předchozích desetiletích usadila řada vůdčích osobností děkabristů, kteří byli na Sibiř deportováni po neúspěšném povstání v r. 1825.

Z jednoho úhlu pohledu připomíná Krasnojarsk, ležící v údolí podél břehů řeky a obklopený řetězem kopců, třeba Bratislavu, z jiného však spíše Kladno či Ostravu. Údolí je totiž po většinu roku zahaleno smogem.

A o tom, že nejde jen o momentální stav či můj subjektivní dojem, svědčí jak doložená fakta, tak četné protesty občanů, k nimž dochází v posledních letech.

Odborníci nazývají Krasnojarsk dokonce "územím ekologické katastrofy". V nedávném žebříčku, sestaveném ruskou ekologickou organizací "Zelená stráž", se totiž Krasnojarsk ocitl mezi 20 nejvíce znečištěnými městy RF.

Důvodem je, že v Krasnojarsku působí jeden z největších hliníkářských hutních závodů světa (KrAZ) a další metalurgické provozy. Děripaskův KrAZ, jenž je součástí největší světové hliníkářské společnosti RUSAL, produkuje 27% veškerého hliníku vyrobeného v Rusku a 3% světové produkce.

Aby toho nebylo málo, veškerá tepelná energie ve městě pochází z uhlí (nikoliv tedy z plynu, jak by člověk na Sibiři automaticky předpokládal). Tři velké tepelné elektrárny mají celkový výkon 1146 MW. Když k tomu připočteme četné kotelny, několik obaloven, cementárnu a technicky zastaralý dopravní park, není divu, že se obyvatelé Krasnojarsku zejména v zimních měsících doslova dusí.

Slovo "dusit" není v tomto případě metaforou. Jak říká Nataša „Obyvatelé ostatních měst si pravděpodobně obtížně představí, jaké to je, když není v létě v některých čtvrtích možné ani otevřít okno. Do bytu totiž okamžitě proudí štiplavý zápach, člověk se začíná dusit.”

Pod tlakem těchto skutečností se stále více obyvatel Krasnojarsku v posledních letech zapojuje do environmentálních aktivit a protestních petic.

Loni se pod peticí, požadující nápravu a adresovanou Putinovi, shromáždilo na 80 tisíc podpisů. Její autoři dokonce obdrželi odpověď od prezidentské administrativy s příslibem, že se nad ní zamyslí, ale během Putinovy návštěvy Krasnojarsku v březnu 2017 nepadlo o ekologických problémech města ani slovo.

A není ani divu, vždyť majitelem koncernu Rusal a tedy i největšího zdejšího znečišťovatele KrAZu, je prezidentův kamarád Oleg Děripaska.

Hlavními látkami znečišťující ovzduší města jsou benzopyren, formaldehyd, fenol, ethylbenzen, suspendované látky, oxid dusnatý a siřičitý. I podle dostupné expertní zprávy regionálního ministerstva životního prostředí z r. 2015 jejich obsah ve vzduchu nezhodně výrazně překročil normy. Třeba v případě benzopyrenu (karcinogen vznikající primárně spalováním uhlí) bylo zaznamenáno překročení až 18,5 krát, a jeho koncentrace byla v průměru 3,7 krát vyšší oproti normě.

Spalování fosilních paliv, jak při průmyslových procesech, tak v teplárnách a elektrárnách a domácích topeništích, které používají nízko kvalitní oleje a uhlí s vysokým obsahem síry se podílí i na vzniku kyselých dešťů, které okyselují půdu, řeky a jezera, urychlují korozi budov a soch, snižují viditelnost. Jedním z jejich hlavních prekursorů je zde oxid siřičitý (SO²), který působí dráždivě na sliznice dýchacích cest, podporuje záněty průdušek a vznik astmatu.

Celkově podle uvedené zprávy činil objem hrubých emisí v Krasnojarsku v r. 2015 195 tisíc tun. Přičemž na vrub dopravy jde více než 66 tisíc tun a téměř 129 tisíc tun pochází z exhalace podniků. Podíl společnosti KrAZ činí 60 500 tun emisí a spalování uhlí má na svědomí 57 000 tun exhalátů. A to, jak se ukázalo, ani v tomto dokumentu nejsou zahrnuty všechny zdroje znečištění.

Jak prohlásil pro Rádio Svoboda představitel místních zelených Sergej Šachmatov (bývalý náměstek regionálního ministra přírodních zdrojů), „ve skutečnosti lze celkový objem emisí v Krasnojarsku vynásobit dvěma. Monitorování pomocí dronů totiž ukázalo, že město má alespoň 2 000 nezapočtených zdrojů emisí. Jde o lokální kotelny, pneuservisy (opravny pneumatik), malé obalovny asfaltové drti atd.

... A jestliže činnost velkých závodů je z hlediska ekologie aspoň nějak kontrolována, uvedené subjekty fungují nekontrolovatelně, často i bez jakéhokoliv povolení. Podle našich odhadů skutečné objemy emisí v Krasnojarsku nejsou 195 tisíc tun, nýbrž asi 350 tisíc tun. Ale to se nikde ve statistikách neuvádí.“

Výsledkem je, že výskyt rakoviny je v Krasnojarsku o 14% vyšší než je ruský průměr, za posledních 10 let zde došlo k 2,5-násobnému zvýšení počtu onemocnění dýchacích cest a nárůstu onemocnění krve a krevetvorných orgánů o 39%. Narůstá údajně i počet mentálních abnormalit.

Zatímco Andrej Melničenko, majitel zdejších tepláren, si dovolil koupit jachtu, která stála 25 miliard rublů (což je roční rozpočet Krasnojarsku), představitelé jeho firmy se vymlouvají, že nemají finance na modernizaci zařízení a nákup technologií, jež by zásadně eliminovaly produkci škodlivin vzniklých spalováním uhlí.

Jak říká Nataša, pokud stojí v čele státu a zákonodárných orgánů kamarádi zdejších oligarchů, nikdo je nepřinutí změnit své chování.

Příkladem může být Alexander Chloponin, blízký Potaninův spolupracovník⁷, který byl gubernátorem Krasnojarského kraje v letech 2002-2010.

Do této funkce ho – po tragické (a podivnými okolnostmi obestřené) smrti předchozího krasnojarského gubernátora, oblíbeného generála Lebedě – prezident Putin jmenoval navzdory rozhodnutí krajské i ústřední volební komise, že volby jsou neplatné kvůli důvodnému podezření na falšování při sčítání hlasů a ovlivňování hlasování (jmenovitě v Potaninově impériu, Norilsku, kde obdržel údajně nejvíce hlasů).

K tomu jen poznamenám, že Chloponin nebyl prvním ani posledním gubernátorem, jenž do gubernátorského křesla usedl z vůle Kremlu (či Bratrstva), nikoliv lidu.

⁷ Od r. 1992 člen vedení Potaninovy Mezinárodní finanční společnosti (MFK) a od r. 1996 prezident MFK a generální ředitel jeho koncernu Norilskij Nikel.

Například gubernátorem Tulské oblasti je od r. 2016 Alexej Ďumin, bývalý Putinův bodyguard, jehož hlavní kvalifikací pro výkon funkce je oddanost kremelskému bossovi.⁸

Pokud jde o s. Chloponina, ten si své moresy z Norniklu přinesl i do gubernátorského paláce. Poté, co mu třeba redaktor televize *Kanal 6* položil během interview několik nepříjemných otázek ohledně jeho vedlejších příjmů a odměn, které si sám odsouhlasil, nechal zmíněné televizní společnosti jednoduše na půl roku odejmout licenci, a bylo po ptákách.

Pokud jde o samotného magnáta Ďeripasku, není pochyb, že za jeho vstupem do světa velkého byznysu stálo tzv. Bratrstvo (tj. mafiánsko-estébácký konglomerát, který povznesl na nejvyšší post i majora Putina) chránící mu záda před justicí i podsvětím.

Na jeho vazby na Bratrstvo poukazuje mj. skutečnost, že po jeho kontroverzním (přesněji banditském) převzetí krasnojarské hliníkárný se obklopil řadou bývalých důstojníků KGB, kteří svlékli uniformy a vstoupili do jeho služeb (on sám byl údajně v r. 1990, těsně před jeho vstupem do podnikání, zverbován KGB).

Díky bezskrupulózním metodám, konexím v "blatném světě"⁹ i v Kremlu (a mocným ochráncům za zády) se nakonec Ďeripaska stal nejmladším ruským dolarovým miliardářem. A to i díky výhodnému odkoupení podílu v RusAlu od Romana Abramoviče, když v r. 2003 utíkal z Ruska v obavách, aby nedopadl jako Chodorkovskij.

Jeho většinový podíl v koncernu RusAl (Russian Aluminium)¹⁰, je sice dodnes základem Ďeripaskova impéria, ovšem jeho holding Bazovyj element (Basic element) zahrnuje třeba Gorkovský automobilový závod (GAZ), výrobce letadel Aviakor, agroholding Kubaň či pojišťovací společnost Ingosstrach. Podíl má například i v Aeroflotu či v rakouské stavební firmě Strabag.

Jelikož Ďeripaskův vzestup je jednak napínavý jako thriller, jednak je zářným příkladem budování "nového Ruska", potažmo základů putinovské kleptokracie, nebude na škodu věnovat jeho příběhu následující podkapitulu (v níž si dovolím čerpat, resp. volně citovat z blogu Andrey Kostlánové).

⁸ V době, kdy Putin působil ve funkci premiéra, sloužil Ďumin jako jeho bodyguard. V r. 2014 byl povýšen do generálské hodnosti a stal se velitelem Sil speciálních operací, které sehrály klíčovou roli při okupaci Krymu. Ještě před ní řídil Ďumin operaci ruských tajných služeb, během které byl evakuován do Ruska svržený ukrajinský prezident Janukovyč.

⁹ Pro podezření ze styků s organizovaným zločinem mu též americké úřady odpíraly podnikatelské vízum.

¹⁰ Poté, co se RusAl a Ďeripaska, jako jeho hlavní akcionář, ocitli v dubnu 2018 na novém sankčním seznamu Spojených států, tržní hodnota jeho firmy klesla o více než 50%.

Jak se kradl hliník aneb Z bandity ctihodným miliardářem

Oleg Děripaska vstoupil na scénu metalurgického byznysu, či lépe řečeno na bitevní pole, na němž se značně neurvalým až brutálním způsobem rozhodovalo o ovládnutí nezměrného bohatství (čemuž odpovídaly i metody a "ztráty na životech"), někdy v průběhu r. 1991, a to celkem nenápadně jako chudý student vydělávající si na živobytí jakožto jakýsi sofistikovanejší vyděrač ve službách mafiána Michaila Čjornyje zvaného Miša Kryša¹¹.

Jeho úkolem bylo "přesvědčovat" obchodní partnery svého šéfa a manažery státních firem k uzavírání nevýhodných kontraktů, resp. pomocí nátlaku a podplácení dosáhnout personálních změn ve vedení společností, které bylo následně možné ovládnout.

V roce 1991 v Rusku kvetla "spontánní privatizace", státní majetek se fakticky jednoduše rozkrádal či tuneloval. A jelikož na základě výnosu prezidenta B. Jelcina z 15. listopadu 1991 získaly ruské podniky možnost zabývat se volně a bez jakékoli registrace mezinárodními obchodními operacemi (vývozem i dovozem), mohly zřizovat vlastní exportní a importní firmy a přijímat zahraniční investice, nebyl pro mafii problém – za předpokladu vstřícného managementu – navýšením základního jmění (vložením svých špinavých peněz) tyto podniky zcela ovládnout.

Od léta 1992, kdy byla zahájena kuponová privatizace, pak bylo další pracovní náplní Děripasky hromadné skupování privatizačních šeků od občanů, kteří neměli vesměs nejmenšího tušení, jak s nimi naložit. Vzhledem k ruské verzi kuponové privatizace, ignorující čs. zkušenost i doporučení našich odborníků, nebyly totiž šeky vázány na konkrétní osobu, takže se s nimi dalo volně obchodovat.¹²

To mělo obrovský dopad na celý privatizační proces. Umožnilo to spekulantům skoupit kupóny od občanů za pakatel a tak se následně jejich uplatněním v aukcích dostat za směšnou cenu i k akciím lukrativních průmyslových podniků. (Třeba gruzínský byznysmen Kacha Bendukidze tak pořídil 17% podíl ve strojírenském concernu Uralmaš za dvě tašky kupónů, které nakoupil za pouhých 700 tisíc dolarů.).

Výsledkem bylo, že téměř polovina všech akcií významných firem skončilo v rukou spekulantů, potažmo mafie.

¹¹ Jelikož jeho gang poskytoval stovkám podnikatelů za poplatek "ochranu" neboli "kryšu" (umožňující jim provozovat jejich činnost); "ochranou" je myšleno prachšprosté výpalné (racketeering), resp. ochrana před konkurenčními gangy.

¹² V srpnu 1992 byla prezidentským dekretem č. 721 schválena jako další forma vlastnictví akcií – akcie na doručitele.

Právě během vrcholící privatizace v roce 1993 si Čjornyj 25letého čerstvého absolventa Moskevské státní univerzity s diplomem z fyziky vybral za svého obchodního partnera.

Poté, co na podzim 1992 Lev Čjornyj s dalšími vítěčníky mezinárodního kalibru, bratry Reubenovými, založili offshorovou firmu Trans World Group (TWG), která od ruské vlády získala povolení vyvážet bezcelně hliník a skupovala akcie hliníkáren nabízené v kupónové privatizaci (mj. bratské a krasnojarské), během následujícího roku získal konglomerát firem zastřešovaných fakticky jejich TWG 50% z těchto akcií (mj. 68% akcií v Sajanské hliníkárně a 50% v Bratské).

Šéfové hliníkáren, kteří se proti TWG postavili, byli zavražděni.

V této operaci sehrál již Děripaska významnou roli, když na jaře 1993 z příkazu Čjornyje skoupil (za peníze bratří Čjornyjových, resp. ismajlovského gangu) 20% akcií jihosibiřské Sajanogorské hliníkárně, díky čemuž se následně (se svojí firmou Aluminprodukt) stal 2. největším akcionářem firmy po státu.

V té době Děripaska absolvoval doslova křest ohněm.

Ruský hliník byl totiž počátkem 90. let eldorádem zločineckých gangů, které o hliníkárenské firmy mezi sebou tvrdě bojovaly. Bez nadsázky lze říci, že ani v politice nedošlo k tolika vraždám jako v boji o ruský hliník. Jen soupis všech souvisejících vražd a atentátů by zabral několik stran¹³. TWG bratří Čjorných se utkala v boji o krasnojarskou hliníkárně (KrAZ) s Anatolijem Bykovem, ale i s budoucím partnerem Vartburgem alias Potaninem.

Děripaskova práce pro Čjornyje¹⁴ nadále spočívala v bezohledném skupování firem na základě vydírání konkurentů, a v zakládání „zlatých dolů“, tj. zprostředkovatelských firem rozkrádajících fakticky národní bohatství, které ruským těžebním podnikům zprostředkovávaly prodej v zahraničí - nerostné suroviny od nich vykupovaly za velmi nízkou cenu, aby je prodávaly v zahraničí draze za ceny tržní, a zisky ukládaly do daňových rájů. (Děripaska mj. pro Čjornyje v Lichtenštejnsku, Švýcarsku, na Kypru a jinde též zakládal krycí firmy, které byly následně spravovány právníky z lichtenštejnské skupiny Prasadal Management Anstalt, později z její pobočky Syndikus.)

¹³ Šlo o desítky, ne-li stovky mrtvých. Oběti pocházely jak z řad konkurenčních zájmových skupin, tak z řad manažerů privatizovaných firem, bankéřů a státních úředníků. A smrt se nevyhnula ani řadě příliš investigativních žurnalistů, prokurátorů, policistů a nepohodlných svědků.

¹⁴ Lev Čjornoj odpovídal za finance, Michail Čjornoj se svojí soukromou armádou vymahačů výpalného z izmajlovského gangu za „bezpečnost“ rodinných a „přidružených“ firem.

Navíc tato parta pomocí nátlaku a vydírání (např. sabotováním dodávek uhlí) ovládla i místní poskytovatele elektřiny, aby její továrny měly co nejlacinější energii.

Během roku 1994, kdy se Děripaska a bratří Čjornyjové (skrže firmu Russkij Kapital, odnož TWG) stali se společným 68% podílem většinovými vlastníky Sajanogorské hliníkárný, současně ovládali již $\frac{2}{3}$ trhu s hliníkem.

Poté, co v dubnu 1994 po pokusu o vraždu rezignoval obchodní ředitel Sajanogorských hliníkáren Valerij Tokarev, zaujímá jeho pozici 26letý Děripaska. V listopadu téhož roku je pak zvolen generálním ředitelem¹⁵, čímž odstartovává svoji zářnou kariéru kapitalisty. Z poskoka bratří Čjornyjových a izmailovské mafie se stává oligarchou.

Aniž by vyplatil své společníky bratry Čjornyje (kteří na jaře 1994 uprchli do Izraele kvůli vyšetřování jejich podílu na zcizení 100 mil. dolarů z ruské Ústřední banky), o tři roky později Děripaska všechny vztahy s TWG přerušil a stal se fakticky plným vlastníkem Sajanogorské hliníkárný¹⁶, kterou začlenil do trustu pojmenovaného Bazic Element. Ten zahrnuje celou řadu ruských továren, které se zabývají nejen slitinami, ale také výrobou kovových výrobků, jako jsou komplexní architektonické struktury.

Pro představu o metodách při privatizaci a upevňování postavení ve firmách ovládaných děripaskovsko-čjornyjovským konsorciem stačí uvést několik málo příkladů.

Když 4.11. 1994 Michail Turušev, gen. ředitel Bratské hliníkárný, vyhodil obchodního ředitele Jurije Kolpakova kvůli „systematickým podvodům ve prospěch TCC“ (tunelování), byl o pár měsíců později "neznámým pachatelem" téměř ubit k smrti před svým bytem a skončil na invalidním vozíku. Ve funkci jej nahradil Jurij Kolpakov, jehož zástupce Vadim Jafjasov (bývalý zástupce ředitele Jugorské banky, jenž vyjednával smír mezi Krasnojarskou hliníkárnou a firmou TWG), byl v dubnu 1994 zavražděn; v červenci 1995 byl "neznámým pachatelem" ubodán Oleg Kantor, šéf Jugorské banky, která chtěla vstoupit na trh s hliníkem, nadřízený Jafjasova. (Všechny tyto vraždy ruská média i vyšetřovací komise ministerstva vnitra spojovala s TWG, potažmo s bratry Čjornyjovými).

¹⁵ Předsedou správní rady hliníkáren se stává Vladimír Lisin, dosavadní vicepresident čjornyjovské firmy TCC (Trans-C.I.S. Commodities).

¹⁶ Během vyšetřování popřel, že by nakupoval akcie za jejich peníze, naopak tvrdil, že jimi byl vydírán a musel jim platit výpalné.

V září 1996 byl doslova rozstřílen Felix Lvov, jenž šéfoval ruské pobočce americké firmy AIOC, která předtím vykoupila akcie Krasnojarské hliníkárný od Marka Riche¹⁷ a chystala se získat dalších 36,6% balík, tudíž byla hlavním konkurentem TWG. Po vraždě svého šéfa ruská pobočka AIOC zkrachovala a TWG v boji o Krasnojarské hutě zvítězila.

AIOC byla jednou ze tří zahraničních firem zprostředkovávajících prodej ruského hliníku na světových trzích. Další byly švýcarská Glencore¹⁸ a britská firma Trans-World, patřící bratrům Davidu a Simonovi Reubenovým, která byla z nich nejvlivnější, protože Reubenovi spolupracovali se státními hliníkárnami již v době SSSR (v r. 1998 bratři Čjornyjové Reubenovy z jejich ruských firem vystrnadili¹⁹).

Postupem času byla ovšem TWG namočena do všech skandálů s praním špinavých peněz, které otrásaly nejen RF, ale i USA a západní Evropou v 90. letech (skandál s Bank of NYC, skandál s kremelským Mabetexem a krach pensylvánské společnosti YBM Magnex, kterou provozovala ruská mafie v USA a kterou americké federální úřady přikázaly zavřít v r. 1999).

Přestože se Děripaska po odstřižení od zkompromitované TWG a někdejších gangsterských společníků (bratří Čjornyjových a Reubenových) snaží od konce 90. let distancovat od mafiánských kruhů, faktem je, že třeba ještě v říjnu 2003 podnikatel Andrej Andrejev, jenž se s ním soudil, jen o vlasek přežil ostřelování svého automobilu.

Vzhledem k temnému pozadí svých raných obchodů a spolupráci s "blatným světem" není divu, že při své cestě vzhůru musel Hliníkový král sám čelit i pokusu o atentát. Např. poté, co při privatizaci koncernu TWG podrazil svého parťáka, proslulého mafiánského bosse Vladimira Tatarenkova alias "Tatarina". Ten však nakonec musel uprchnout do zahraničí a skončil v řeckém vězení, když se ukázalo, že za "zelenáčem z Dzeržinského" stojí mocnější síly, než je Tatarinův gang.

Za pozornost stojí, že Děripaska udržoval styky např. též s Paulem Manafortem, bývalým šéfem volebního týmu Donalda Trumpa a někdejším poradcem ukrajinského ex-presidenta Viktora Janukovyče, nedávno odsouzeným za daňové a bankovní podvody v USA na 7,5 roku.

¹⁷ Marcell David Reich alias Marc Rich, spekulant světového formátu (občan Belgie, Bolívie, Izraele, Španělska a USA), který praktikoval tzv. "tolling", tj. laciný výkup a přeprodej za tržní ceny, načež rozdíl v cenách putoval na účty v daňových rájích.

¹⁸ Založena Markem Richem jako krycí firma pro ruské tajné služby.

¹⁹ V r. 1999 prodali Reubenovi svůj poslední majetek v RF.